

УДК 930.1 (4)

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ТЕРМІНУ «МУЗЕОГРАФІЯ» В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ XVIII – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

Н. Ю. Чергік

Національний заповідник «Хортиця»

n-cherhik@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4597-7184>

Ключові слова: музеографія, музей, колекція, експозиція, трансформація дефініції, Європа.

У статті розглянуто наукові видання та окремі публікації XVIII – початку XXI століття, які дають змогу прослідкувати процес становлення та розвитку терміну «музеографія», з'ясувати контекст його використання в європейському науковому дискурсі. Аналіз джерел показав, що протягом зазначеного періоду становлення дефініції проходило двома шляхами: контекстуальне розуміння слова з широкими інтерпретаціями; словникове визначення. Залучені джерела показують дисциплінарне поширення дефініції, протягом зазначеного часу, в напрямку «природничі науки (біологія, мінералогія) – історичні науки (археологія, мистецтво) – музеологія». В статті продемонстровано, як протягом другої половини XX – початку XXI століття в динаміці проходив процес докорінної трансформації дефініції, а саме – відхід від етимології слова (опис музею) та наділення його значенням практичної роботи в музеї. На підставі використаних джерел, проаналізоване місце музеографії в схемах наукового знання.

EMERGENCE AND DEVELOPMENT OF THE TERM «MUSEOGRAPHY» IN THE XVIII - EARLY XXI CENTURIES EUROPEAN SCIENTIFIC DISCOURSE

N. Cherhik

National Reserve «Khortytsia»

Key words: museography, museum, collection, exposition, transformation of definition, Europe.

The article considers scientific publications and individual publications of the XVIII – early XXI century, which allow us to trace the process of formation and development of the term «museography», to clarify the context of its use in European scientific discourse. Analysis of the sources showed that during this period the formation of the definition took place in two ways: 1) contextual understanding of the word with broad interpretations, 2) dictionary definition. The sources involved show the spread of the definition in the direction «from – to» in such areas of science: «natural sciences (biology, mineralogy) – historical sciences (archaeology, art) – museology». The article shows the dynamics of the process of radical transformation of the definition over the course of the XVIII – early XXI centuries. It shows a departure from the etymological understanding of the word «museography» — a description of the museum; and fixing a new understanding of «museography» — museum practice.

The article demonstrates the places of museography in the structures of scientific disciplines during the specified period. The influence of such positions on the perception of museography as a source of information and historical source is also revealed. The article consists of three parts: «On the term «museography»», «On the place of museography in the schemes of scientific knowledge», «On the source role of museography». The author followed the chronological principle of presentation. The presented material and conclusions can be useful for studies of source study and museological direction.

Сучасні темпи євроінтеграційних процесів в Україні, орієнтація на західноєвропейські стандарти наукового дослідження вимагають роз'яснення уживання слова «музеографія».

Проблема в тому, що в науковому дискурсі пост-радянських країн термін зберігає етимологічне розуміння, в той час як в Європі поняття протягом XX ст. перетерпіло докорінних змін.

Наявна термінологічна різниця констатована в більшості робіт музеологічного профілю. Між тим, зміна дефініції в розвитку авторами не розкрита. Як виняток, можна назвати роботу В.Г. Ананьєва «Історія зарубіжної музеології», в якій процес трансформації терміну в межах європейського музеологічного дискурсу представлений побіжно¹.

На нашу думку, уживання слова «музеографія» переважно в роботах з теорії та практики музейної справи дещо збіднило дефініцію, обмеживши її джерельну функцію історією музейної справи. Рятівним кругом в такій ситуації є присутність музеографії, як складової музеєзнавства, в структурі спеціальних історичних дисциплін². Беручи до уваги характерний для сучасних досліджень міждисциплінарний підхід, вважаємо необхідним більш детально розглянути трансформацію терміну з позиції історичної науки. Це дозволить виявити закладений джерельний потенціал музеографії як специфічного виду публікацій в полі історичних досліджень. Власне в цьому полягає актуальність дослідження процесу розвитку названої дефініції.

Мета даної статті — дослідити обіг слова «музеографія» в європейських наукових та науково-популярних творах XVIII – початку XXI ст.; продемонструвати варіанти «вписування» музеографії до структур наукових дисциплін; з'ясувати вплив таких позицій на сприйняття її джерельної ролі. Відповідно до задач, стаття складається із трьох частин: «Про термін «музеографія»», «Про місце музеографії в схемах наукового знання», «Про джерельну роль музеографії». Матеріал подано за хронологічним принципом.

Про термін «музеографія».

Основне поняття даного дослідження від часу введення до наукового обігу набувало оформлення у двох напрямках: контекстуальному — визначення не окреслене, а виведене із контексту уживання слова; дефініційному — чітке або більш-менш ясне визначення.

Першою публікацією, в якій ужито слово «музеографія» вважається робота Каспара Фрідріха Енкеля «Музеографія або посібник до правильного розуміння і корисного устрою музею чи раритеткамери», яка вийшла під прізвищем Нейкель Робота не містить визначення поняття, однак, із контексту видно, що цим словом охоплено описову і практичну діяльність колекціонера. Енкель подав переліки відомих на той час кабінетів рідкостей та бібліотек; виклав правила

організації показу та збереження колекцій; представив бібліографію з питань колекціонування³.

Книга Енкеля була доволі популярною протягом XVIII ст. На неї знаходимо посилання в роботах різної тематики. Фрідріх Крістіан Лессерс у «Грунтовному доказі існування і найповнішої характеристики божественного істота, від природнього духовного споглядання равликів та молюсків, до належного прославляння величного Бога і несення йому гідної служби» описав «вишукані колекції подібних істот», при цьому неодноразово послався на роботу Енкеля і першим уточнив прізвище автора «Музеографії» — Einckel⁴. Відзначимо також, що книга Лессерса з доповненнями перевидавалась принаймні двічі і кожного разу автор стабільно посилався на роботу Енкеля⁵.

Автор «Нового європейського історичного подорожного лексикону» в алфавітному порядку описав ряд європейських міст; подав інформацію про їх бібліотеки, ратуші, сади, зброярні; указав наявні в них колекції натуралій, монет, книг. Протягом усієї роботи дав більше 50 послань на «Музеографію»⁶, однак її автором назвав не Енкеля, а Йогана Канольда — співавтора та редактора книги, який зробив серію додатків і доклав немало зусиль, щоб книга була популярною⁷. Це варто враховувати, оскільки багато авторів XVIII–XIX ст. в посиланнях указали саме Канольда, а не Енкеля. Канольд указаний у «Великому універсальному лексиконі королівств, князівств, республік ...» в зв'язку із інформацією про бібліотеки та пам'ятні місця провінції Утрехт⁸; а також в «Детальній географії усього світу і Європи» в контексті інформа-

³ Museographia, oder, Anleitung zum rechten Begriff und nützlicher Anlegung der Museorum oder Raritäten-Kammern / von C.F. Neickelio; auf Verlangen mit einigen Zusätzen und dreifachem Anhang vermehret von Johann Kanold. Leipzig und Breslau: bey Michael Hubert, 1727. 464 p.; Ананьєв В.Г. История зарубежной музеологии... С. 22–26.

⁴ Lessers F.C. Testaceo-theologia, oder: gründlicher beweis des daseyns und der vollkommensten eigenschaften eines göttlichen wesens, aus natürlicher und geistlicher betrachtung der schnecken und muscheln, zur gebührenden verherrlichung des grossen gottes, und beförderung des ihm schuldigen dienstes ausgefertigt. Leipzig. 1744. P. 9,46,50,52,57,58.

⁵ Lessers F.C. Testaceo-theologia.... Leipzig. 1756. P. 9,56,77,78.; Lessers F.C. Testaceo-theologia... Leipzig. 1770. P. 9,56,77,78.

⁶ Neues Europäisches historisches reise-lexicon worinnen die merkwürdigen länder und städte nach deren lage, alter, benennung, erbauung, bef beschaffenheit, geist und weltlichen gbauden, gewerbe, wahrzeichen und anderen sehenswürdigkeiten, in alphabetischer ordnung das genaueste beschrieben werden / Carl Christian Schramm. Leipzig. 1744. 2510 p.

⁷ Ананьєв В.Г. История зарубежной музеологии... С. 22.

⁸ Grosses universal lexicon kayserthümern, königreichen, fürstentümern, republiquen. Anno. 1747. Ein und funfzigster band Vri–Vz. P. 1058.

¹ Ананьєв В.Г. История зарубежной музеологии: учебно-методическое пособие. Санкт-Петербург: СПбГУ, 2014. 136 с.

² Специальные исторические дисциплины: учебное пособие / В.О. Землинский, М.Ф. Дмитриенко, Т.А. Балабушевич и др. Киев: НМК ВО, 1992. С. 209.

ції про церкви та шляхетні двори Болоньї з їх скарбами природного і рукотворного характеру¹.

Хоча названі книги не містять авторського уживання поняття «музеографія», вони демонструють, що це слово охоче було сприйняте науковою спільнотою для означення дій, пов'язаних із колекціонуванням рослин, тварин, предметів.

У XVIII ст. з'являються роботи, в яких поняття «музеографія» та однокореневі слова більш-менш дефініційовані. Наприклад, в роботі Карла Ліннея «*Bibliotheca Botanica*» означено поняття «музеографи» — ті, хто збирають, реєструють, зберігають і вивчають різні курйози Царства природи, не залежно від їх дивакуватості².

В реву книги «Ботанічна, фізична, економічна бібліотека» «музеографія» означена як опис усіх відомих пам'яток природи та кабінетів. Власне цим поняттям охоплено книги, в яких представлені кабінети натуралій, каталоги колекцій, поради щодо облаштування колекцій³. Аналогічне визначення знаходимо у «Систематичному покажчику усіх творів, що стосуються природознавства, від найдавніших до найостанніших часів»⁴.

Отже, протягом XVIII ст. слово «музеографія» використовувалось в таких контекстах: 1) письмова презентація колекції у вигляді опису раритетів; 2) перелік видань — каталогів, книг; 3) процес вивчення, описування, замальовування предметів колекції; 4) інструкції щодо зібрання та показу колекції.

У XIX ст. розвиток поняття проходив у двох напрямках — відносно натуральних і ненатуральних колекцій.

Щодо натуральних колекцій помічаємо прояв галузевої градації музеографії. Наприклад, у франко-німецькому «Щорічнику гірничої справи та металургії» зустрічаємо фразу «мінералогічна музеографія», яка являє собою описи виставлених на продаж колекцій копалин та мінералів: указані місця їх перебування, ціни та цінність,

кількість поштучно та шафами⁵. В сфері біології «музеографія» представлена у французькому «Словнику природничих наук», де віднесена до робіт з конхології⁶; та в «Енциклопедії художників» у вигляді посилання на роботу Енкеля — Канольда в статті про Томаса Швейскера, який робив замальовки для «кабінетів»⁷.

Щодо колекцій ненатурального походження, то у XIX ст. поняття активно поширюється на археологічні артефакти і не тільки. Показовою є лекція Карла Августа Боттігера, опублікована у німецькому збірнику «Невеличких трудів К.А. Боттігера археологічного та антикварного змісту». На початку статті автор зазначив, що його археологічні бесіди, присвячені огляду ряду європейських музеїв, варто називати не застарілим словом «перігезія» (опис місцевостей та земель), а цілком прийнятним для даної теми словом «музеографія», оскільки вони супроводжуються аналізом творів мистецтва, які складають інвентар та зміст музеїв. Завершив Боттігер лекцію зверненням до всіх любителів старовини відреагувати на нагальну потребу в галузі археології і залучити до цього музеографію. Він закликав створювати детальні описи і реєстри предметів, з точним показником музеїв або приватних власників колекцій. Приводом до такої діяльності Боттігер назвав нестабільні політичні події початку XIX ст., в результаті яких музейні колекції розпорошились і відомості про деякі із них були безповоротно втрачені⁸.

Німецькі археологи охоче сприйняли термін. Більше того, поширили його на інші категорії предметів неприродного походження: твори мистецтва, етнографічні колекції, монети. Підтвердженням цього служать спеціалізовані періодичні видання «Західногерманський журнал історії та мистецтв», «Журнал класичних досліджень», «Археологічний вказівник», в яких виділено окремий розділ «Музеографія». На сторінках цих видань відзначався стрімкий ріст специфічної рубрики; ставилось питання про складання вимог щодо викладу матеріалу в ній; такого роду статті починають зв'язувати із особ-

¹ Ausführliche Geographie: Von der Weltkugel und Europa überhaupt, von Portugall, Spanien, Frankreich, Großbritannien, Niederland, Schweitz und Italien insonderheit. Chemnitz. 1755. P. 1031.

² Linnaei C. Bibliotheca Botanica recensens libros: plus mille de plantis huc usque editos, secundum Systema auctorum naturale in classes, ordines, genera et species dispositos, additis editionis loco, tempore, forma, lingua etc. cum explanatione Fundamentorum botanicorum pars prima. Amsterdam. 1736. P. 61.

³ Des hausvaters inhalt: Des Hausvaters Botanische, Physikalische und Oekonomische Bibliothek. Hannove. 1774. P. 271–280.

⁴ Systematisches Verzeichniss aller derjenigen Schriften welche die Naturgeschichte betreffen, von dem ältesten bis auf die neuesten Zeiten / J.C. Hendel. Halle. 1784. P. VII,39–70.

⁵ Jahrbücher der Berg und Hüttenkunde / Karl Erenbert Freyherrn von Moll. Salzburg. 1801. Fünfter Band. P. IV,334,378–379.

⁶ Dictionnaire des sciences naturelles. Paris. 1819. Tome XV. Epä–Eüo. P. 240,243.

⁷ Neues allgemeines Künstler-Lexikon oder Nachrichten von dem, Leben und den Werken der Maler, Bildhauer, Baumeister, Kupferster, Formschneider, Lithographen, Zeichner, Medailleure, Elfenbeinarbeiter, etc. / G.K. Nagler. München. 1845. Fünfzehnter Band. Santi Antonio–Schoute Jan. P. 132.

⁸ Böttiger's C.A. Kleine schriften archäologischen und antiquarischen Inhalts, gesammelt and herausgegeben von Julius Sillig. Dresden und Leipzig. 1838. Zweiter Band. Mit sieben Kupfertafeln. P. 4,23.

ливим видом наукової публіцистики — музеографічним твором¹. Всі статті названих видань добре структуровані, ілюстровані, авторизовані. Простежується певний канон їх написання. Наприклад, матеріали Х. Лехнера та Ф. Хеттнера про артефакти Західної Німеччини і Голландії, Х. Шуерманса про нові знахідки старожитностей в Бельгії² та багато інших робіт мають вказівки на рік та місце виявлення артефакту, називають музей або приватну колекцію, до якої предмет надійшов; власне опис колекції поданий за географічним, предметно-тематичним та хронологічним принципом.

Окрім контекстуального розуміння, у XIX ст. з'являється словникове витлумачення слова. В «Новішому і найбільш повному словнику іноземних слів» означено, що «музеографія» — це слово грецького походження, яке означає опис музеїв та раритетів; а «музеограф» — той, хто описує музей³.

Отже, протягом XIX ст. в Європі поняття «музеографія» активно поширилось на колекції із предметів штучного походження. Наявні спроби розгалузити її за типами колекцій (мінералогічна). Енциклопедично закріплюється етимологічний сенс слова, що відображено в періодичних та монографічних виданнях.

На початку XX ст. в розвитку терміну виділяються регіональні риси. Німецькомовний науковий дискурс можна назвати стабільним щодо дефініції. Названий статус-кво добре простежується за опублікованим матеріалом. «Західногерманський журнал історії та мистецтв» зберігає уста-

лену структуру «Музеографії»: регіон; власник колекції; опис колекції за темою, за матеріалом, за хронологією⁴. За чітким географічним та хронологічно-предметним принципом розподілені нові знахідки у «Звітах про хід досліджень римо-німецької комісії»⁵.

Інша картина спостерігається у французьких дискусіях початку XX ст. На відміну від німецької стабільності, тут простежується метаморфоза дефініції. Зі стенограми засідання комісії, яка інспектувала роботу периферійних музеїв Франції, видно, що одним із пунктів обговорення була доцільність введення музеографічного курсу. Контекст дискусії показує, що мова йшла не про описи музеїв, а про оволодіння практичними вміннями щодо збереження колекцій⁶.

Між тим, у французькому «Енциклопедичному словнику» дефініції «музеографія» та «музеограф» етимологічні — опис музею та автор, що описує музей⁷.

Новий етап розвитку терміну починається з другої половини XX ст., коли в повоєнній Європі його почали розглядати в зв'язці із новим поняттям — «музеологія», при цьому відійшли від етимології слова. Доказом зміни дефініції служить перший номер міжнародного видання «Museum», у анотації до якого авторів та редакторів журналу названо «лідерами серед музеографів», при цьому, представлено їх не як тих, хто описує музейні колекції, а як спеціалістів у різних галузях музейної справи⁸. Свідомий відхід від етимології слова, та наділення його іншим змістом, яскраво простежується за опублікованими тут матеріалами. Фрази «музеографічні прийоми», «закон музеографії», «музеографічна задача», «музеографічна активність», «музеографічні принципи», «музеографічні методи», «музеографічний функціоналізм»,

¹ Allgemeiner Jahresbericht. *Archäologischer Anzeiger. Zur Archäologischer Zeitung*. 1867. No. 219. Jahrgang XXV. März. P. 33–34.; Museum des Lateran. *Archäologischer Anzeiger. Zur Archäologischen Zeitniff*. 1867. Jahrgang XXV. No. 226, 227, 228. October bis December. P. 135–136.; Ueber die wissenschaftliche Behandlung der Archäologie. *Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft*. 1845. Dritter Jahrg. No. 14. 2 Supplementheft. P. 110.; Mittelitalien vor den Zeiten der römischen Herrschaft von Abeken. *Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft*. 1845. Dritter Jahrgang. No. 29. März. P. 228.

² Lehner H. Westdeutschland und Holland. (Hierzu Taf. 5–7). *Westdeutsche Zeitschrift für Geschichte und Kunst*. Trier, 1893. Jahrgang XII. P. 375–404.; Hettner F. Westdeutschland (Hierzu Taf. 5–12). *Westdeutsche Zeitschrift für Geschichte und Kunst*. Trier, 1899. Jahrgang XVIII. P. 370–421; Schuermans H. Decouvertes d'antiquites en Belgique. *Westdeutsche Zeitschrift für Geschichte und Kunst*. Trier, 1893. Jahrgang XII. P. 404–409.; Schuermans H. Decouvertes d'antiquites en Belgique. *Westdeutsche Zeitschrift für Geschichte und Kunst*. Trier, 1899. Jahrgang XVIII. P. 422–430.

³ Neuestes und vollständigstes Fremdwörterbuch zur Erklärung aller aus fremden Sprachen entlehnten Wörter und Ausdrücke, welche in den Künsten und Wissenschaften, im Handel und Verkehr vorkommen: nebst einem Anhang von Eigennamen, mit Bezeichnung der Aussprache bearbeitet Jacob Heinrich Kaltschmidt. Leipzig: Brockhaus, 1856. P. 477–478.

⁴ Krftger E. Museographie über das Jahr 1903/4. Westdeutschland. (Hierzu Tafel 1–10). *Westdeutsche Zeitschrift für Geschichte und Kunst*. Trier, 1904. Jahrgang XXIII. P. 335–390.; Stainmetz. Museographie über das Jahr 1903/4. Bayerische Sammlungen. *Westdeutsche Zeitschrift für Geschichte und Kunst*. Trier, 1904. Jahrgang XXIII. P. 391–394.

⁵ Museographie für das Jahr 1907/8. *Kaiserliches Archäologisches Institut. Bericht Der Römisch-Germanischen Kommission 1908*. Frankfurt Am Main: Joseph Baer & Co, 1910. No. IV. P. 4–59; Museographie für das Jalir 1908/9. *Kaiserliches Archäologisches Institut. Bericht Der Römisch-Germanischen Kommission 1909*. Frankfurt Am Main: Joseph Baer & Co, 1911. No. V. P. 3–71.

⁶ Les Musees De Province. Rapport – Enquête – Legislation / Hanry Lapauze. Paris: Typographie Plon-Nourrit et. Co, 1908. P. 306.

⁷ Larousse Universel En 2 Volumes Nouveau Dictionnaire Encyclopédique Nouveau Dictionnaire Encyclopédique Publié Sous La Direction De Claude Augé / Claude Augé. Paris: Librairie Larousse, 1923. Tome Second. P. 324.

⁸ Museum. The Museums of France. Les Musées de France. 1948. Vol. I. No. 1/2. P. 2–3.

«музеографічні ідеї», «музеографічна точка зору», «музеографічна мова» подані в контексті сценаріїв та моделей створення нових експозицій¹.

Отже, з другої половини ХХ ст. в Європі фактично словом «музеографія» стали означати не публікації про музеї та їх колекції, а дії, направлені на модернізацію експозиційного простору та проведення інших робіт, пов'язаних із музейною колекцією.

Між тим, термінологічний плюралізм початку ХХІ ст. закріпив дві дефініційні позиції «музеографії»: мистецтво побудови експозиції (для Європи); діяльність, пов'язана із описом музею (для пострадянського простору)².

Про місце музеографії в схемах наукового знання.

Означена вище зміна дефініції віддзеркалилася і на сприйнятті музеографії як виду наукової діяльності. В роботах ХVIII ст. вона фігурує в авторських схемах серед дисциплін природничого характеру. Лінней в «Bibliotheca Botanica» представив систему фітології із 16 груп, кожна з яких ще розгалужується. «Музеографи» віднесені до класу «Ботаніка», під-класу «Коллекціонери», групи «Курйози»³.

В ревію книги «Ботанічна, фізична, економічна бібліотека» музеографія віднесена до знань про природу і стоїть четвертою групою, поряд із книгами з фізики, природознавства, історії природознавства, хімії, хімічних дослідів природи, мікрографії, використання збільшувального скла⁴. Аналогічний підхід знаходимо у «Систематичному покажчику усіх творів, що стосуються природознавства, від найдавніших до найостанніших часів»⁵.

Отже, у ХVIII ст. музеографія фігурує серед наукових дисциплін природознавчого направлення, що

цілком відповідає тенденціям «класичної науки», для якої характерні матеріалістичне сприйняття природи, цілеспрямовані дослідження явищ природи, виведення законів її існування та розвитку⁶.

Перша половина ХІХ ст. продиктувала новий погляд на науку, який полягав у переосмисленні застосування раціональних, універсальних схем до вивчення людського суспільства. Нові візії спричинені військово-політичними зрушеннями, масштабними соціокультурними трансформаціями, кардинальними метаморфозами європейського устрою⁷. В зв'язку із цим варто нагадати наведену нами вище лекцію Боттігера, в якій зауважено про нове завдання музеографії — нотувати предмети побуту та витвори мистецтва допоки вони не загнили у вирії руйнівних подій.

Цей час позначився диференціацією критики і герменевтики та тенденцією поєднати історію з філологією⁸. Вельми показовим прикладом такої позиції є робота Гаазе «Філологія». Сприймаючи філологію за історичну науку, Гаазе запропонував доволі складну її систему, для вирішення задач якої виділив «серію інструментальних дисциплін» серед яких фігурує і музеографія⁹.

Не тільки робота Гаазе, а й зміст публікацій про музейні колекції ХІХ ст. (деякі із них представлені вище) ясно показують, що музеографія була перенесена із галузі природничих дисциплін до галузі знання історичного, пов'язаного із вивченням продуктів побутової та творчої діяльності людини.

Кінець ХІХ – початок ХХ ст., період формування «некласичної науки», відзначився появою нових теорій, в тому числі теорій відносності істини¹⁰. Припускаємо, що сміливі ідеї в галузі фундаментальних наук спонукали до оригінальних рішень щодо музеографії. В зв'язку із цим нагадаємо про наміри пересунути її із наукової сфери до практичної музейної роботи, висловлені на засіданні з приводу роботи провінційних музеїв Франції у 1908 році.

У другій половині ХХ ст. виникла необхідність окреслити нове місце музеографії в системі наук. Цій проблемі було присвячено кілька заходів, організованих ЮНЕСКО та Міжнародною радою музеїв. Музеологію запропоновано сприймати як галузь знань, пов'язану із формуванням завдань музею, а

¹ Salles G. The Museums of France. *Museum. The Museums of France. Les Musées de France*. 1948. Vol. I. No. 1/2. P. 10.; Huyghe R. Changes in the Department of Paintings and The Grande Galerie. *Museum. The Museums of France...* P. 18.; Parrot A. The Department of Oriental antiquities. *Museum. The Museums of France...* P. 28.; Vandier J. The New Arrangement of the Egyptian Collections. *Museum. The Museums of France...* P. 36.; Aubert M. The École Du Louvre. *Museum. The Museums of France...* P. 38,39.; Bazin G. An Experiment: The Impressionist Museum. *Museum. The Museums of France...* P. 44–45,102.; Stern P. Museography at the Musée Guimet. *Museum. The Museums of France...* P. 55.; Bizardel Y. The Municipal Collections of Paris. *Museum. The Museums of France...* P. 84.; Kahn S. The Petit Palais. *Museum. The Museums of France...* P. 88.; Vergnet-Ruiz J. General Organization of the Provincial Museums. *Museum. The Museums of France...* P. 106–108, 110.; Grousset R. The Musée Cernuschi. *Museum. The Museums of France...* P. 119.

² Ключевые понятия музеологии / сост.: Andre Desvallees и Francois Maïresse; перевод на русский язык: А.В. Урядникова. ICOM. brochure. Москва: ООО «Август Борг», 2012. С. 53,54.

³ Linnæi C. *Bibliotheca Botanica...* P. X–XII.

⁴ Des hausvaters inhalt... P. XLII.

⁵ Systematisches Verzeichniss... P. VII.

⁶ Михайличенко О.В. Історія науки і техніки: навчальний посібник. Суми: СумДПУ, 2013. С. 160.

⁷ Ясь О. Ідеї та образи українського романтичного історіописання ХІХ ст. *Академічні й доакадемічні образи української історіографії: Колективна монографія*. Київ: НАН України, Інститут історії України, 2012. С. 194.

⁸ Ясь О. Ідеї та образи... С.195–196.

⁹ Haase. Philologie. *Erseh und Grubers Encyclop ä die*. Dritte Section, drei und zwanzigster theil. Leipzig: Broekhaus, 1847. Philipp (Weltliche Kurf üersten) Philosophiana. P. 393.; П'ховській О. Что такое филологія? *Журнал министерства народного просвещения*. Санктпетербург: Тифографія І.С. Балашева, 1872. Часть 164. С. 47–48.

¹⁰ Михайличенко О.В. Історія науки і техніки... С. 161,182–183.; Криволапова Ю.К. Історія науки: учебное пособие. Москва: ИПЦ МИТХТ, 2015. С. 90.

музеографію — як дисципліну, пов'язану з музеологією, що діє на рівні підготовки технічних працівників; музеологи — керівники музеїв з комплексом знань для ефективного управління, а музеографи — вузькі спеціалісти-практики із сукупністю навичок для вирішення конкретних задач музею¹.

Між тим, двадцять років по тому виявилось, що такий поділ є недосконалим. На кінець 1980-х рр. неясність у визначенні кожної дисципліни все ще зберігалась. Висловлювались думки про можливість розглядати їх як одну дисципліну².

На початок ХХІ ст. в стосунках двох дисциплін нарешті встановився консенсус: за музеологією закріпили теоретичний напрямок досліджень; за музеографією — музейну практику, прикладний аспект музеології, сукупність методів, розроблених для виконання музеальної діяльності³.

Про джерельну роль музеографії.

Контекст уживання слова «музеографія» в творах ХVІІІ ст. показує, що їй відводилась роль інструкції та науково-довідкового твору, покликаного допомогти зорієнтуватися в існуючих колекціях.

У ХІХ ст. наявні спроби визначити її функцію в історичній науці. В «Філології» Гаазе музеографія стоїть в першій ієрархічній групі інструментальних дисциплін. Вона віднесена до публікацій «над якими слід працювати перш за все»⁴. Далі йдуть засоби пізнання (лексикографія і граматики). Потім підключаються методологічні принципи вирішення наукової задачі (критика і герменевтика). Це означає, що музеографія залишилась на позиціях вторинного джерела, носія інформації про пам'ятку старовини. Власне історичними джерелами, в схемі Гаазе, виступають конкретні прояви людського буття: закон, право, поезія, проза, гімнастика, міміка, архітектура, живопис та інше⁵.

Аналогічний погляд знаходимо в статті «Археологія» «Християнської енциклопедії», автори якої виділили два класи джерел з історії античного християнства: літературні та монументальні. Музеографія віднесена до другої групи і, виходячи із контексту статті, роз'яснює особливості матеріального світу християнської культури⁶.

¹ Ананьев В.Г. История зарубежной музеологии... С. 65.; Boylan P.J. Museum training: a central concern of ICOM for forty years. *Museum. Staff training*. 1987. No. 156 (Vol. XXXIX, No. 4). P. 227,228.

² Fedi F. Postgraduate course in museography and museology in the Faculty of Architecture of Milan. *Museum. Permanent exhibitions*. 1987. No. 54 (Vol. XXXIX, No. 2). P. 262. Boylan P.J. Museum training... P. 227.

³ Ключевые понятия музеологии ... С. 52.

⁴ Elze C.F. System der Philologie. *Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft*. 1848. No. 77. Sechster Jahrgang. Juli. P 616.

⁵ Haase. Philologie... P. 393.

⁶ Archäologie christliche. *Real Encyclopädie Der Christlichen Alterthümer*. Unter Mitwirkung Mehrerer Fachgenossen Bearbeitet und Herausgegeben von F.X.Kraus. Freiburg im Breisgau: Herdersche Verlagshandlung, 1882. Erster Band «A–H». P. 79.

Після зламу дефініції в другій половині ХХ ст. в європейському дискурсі джерельна роль музеографії виявляється побіжно і зрідка. Як виключення, зазначимо тут статтю Ференца Сікоші, в якій музеографія подана як варіант історичного документу⁷.

В ХХІ ст. джерельна роль музеографії відсепарована від європейської та закріплена за пострадянською музейною спільнотою⁸.

Висновки.

Дослідження контексту уживання слова «музеографія» в європейських наукових та науково-популярних творах ХVІІІ – початку ХХІ ст. показало поступовий розвиток дефініції та її злам. Протягом ХVІІІ–ХІХ ст. дефініція розвивалась в напрямку поширення її на колекції спочатку природничого, а пізніше ненатурального походження. На зламі ХІХ – початку ХХ ст. намічаються прояви регіональної різниці розуміння «музеографії» (Німеччина, Франція). Протягом другої половини ХХ ст. очевидно стає втрата етимологічного розуміння та перебазування її із сфери природничої та історичної науки до галузі науки про музейну справу.

Синхронно процесам трансформації дефініції, зміни перетерпіли процеси «вписування» музеографії до структур наукових дисциплін. У ХVІІІ ст. вона фігурує в схемах дисциплін про природу. Бурний розвиток археології в ХІХ ст. пов'язав музеографію з історичною наукою (філологія, археологія). З другої половини ХХ ст. музеографія солідаризує із музеологією.

Джерельну роль музеографії в Європі можемо пов'язувати лише з ХVІІІ–ХІХ ст. — часом її етимологічного сприйняття в якості літератури інструктивного характеру або наукової публікації, яка служить фаховою довідкою для вузьких спеціалістів природничої (ХVІІІ ст.) або історичної (ХІХ ст.) науки.

Перспективу подальшого дослідження розвитку дефініції «музеографія» бачимо в необхідності дослідити обіг слова в українських та російських наукових і науково-популярних творах ХІХ – початку ХХІ ст.; виявити місце музеографії в структурах наукових дисциплін в Україні та Росії; з'ясувати вплив таких позицій на сприйняття джерельної ролі музеографії.

⁷ Szikossy F. Museography and historiography of the recent past. *Museum. Museology in Hungary*. 1983. No. 140. (Vol. XXXV, No. 4). P. 253.

⁸ Ключевые понятия музеологии... С. 54.

References

- Anan'ev V.G. Istorija zarubezhnoj muzeologii: uchebno-metodicheskoe posobie. Sankt-Peterburg: SPbGU, 2014. 136 s.
- Klyuchevye ponyatiya muzeologii / sostaviteli: Andre Desvallees i Francois Mairesse; perevod na russkij yazyk: A.V. Uryadnikova. ICOM. brochure. 2012.05. indd 6. Moskva: OOO «Avgust Borg», 2012. 101 s.
- Krivolapova Yu.K. Istorija nauki: uchebnoe posobie. Moskva: IPC MITHT, 2015. 116 s.
- Mihajlichenko O.V. Istorija nauki i tehniki. Navchalnij posibnik. Sumi: SumDPU, 2013. 346 s.
- Přhovskij O. Chto takoe filologiya? Zhurnal ministerstva narodnago prosvěsheniya. Sanktpeterbur: Tifografiya I.S. Balasheva, 1872. Chast 164. S. 1–56.
- Specialnye istoricheskie discipliny: uchebnoe posobie / V.O. Zemlinskij, M.F. Dmitrienko, T.A. Balabushevich i dr. Kiev: NMK VO, 1992. 324 s.
- Yas O. Ideyi ta obrazi ukrayinskogo romantichnogo istoriopisannya XIX st. Akademichni j doakademichni obrazi ukrayinskoyi istoriografii: Kolektivna monografiya. Kiyiv: NAN Ukrayini, Institut ictoriyi Ukrayini, 2012. 720 s.8. Allgemeiner Jahresbericht. *Archäologischer Anzeiger. Zur Archäoloffischeii Zeitung.* 1867. No. 219. Jahrgang XXV. März. P. 33–48.
- Archäologie christliche. Real Encyclopädie Der Christlichen Alterthümer. Unter Mitwirkung Mehrerer Fachgenossen Bearbeitet und Herausgegeben von F.X.Kraus. Freiburg im Breisgau: Herdersche Verlagshandlung, 1882. Erster Band «A–H». 677 p.
- Aubert M. The École Du Louvre. *Museum. The Museums of France. Les Musées de France.* 1948. Vol. I. No. 1/2. P. 38–39.
- Ausführliche Geographie: Von der Weltkugel und Europa überhaupt, von Portugall, Spanien, Frankreich, Großbritannien, Niederland, Schweitz und Italien insonderheit. Chemnitz. 1755. 1130 p.
- Bazin G. An Experiment: The Impressionist Museun. *Museum. The Museums of France. Les Musées de France.* 1948. Vol. I. No. 1/2. P. 44–45, P. 101–103.
- Bizardel Y. The Municipal Collections of Paris. *Museum. The Museums of France. Les Musées de France.* 1948. Vol. I. No. 1/2. P. 84–85, P. 117.
- Böttiger's C.A. Kleine schriften archäologischen und antiquarischen Inhalts, gesammelt and herausgegeben von Julius Sillig. Dresden und Leipzig, 1838. Zweiter Band. Mit sieben Kupfertafeln. 376 p.
- Boylan P.J. Museum training: a central concern of ICOM for forty years. *Museum. Staff training.* 1987. No. 156 (Vol. XXXIX, No. 4). P. 225–230.
- Des hausvaters inhalt: Des Hausvaters Botanische, Physikalische und Oekonomische Bibliothek. Hannover, 1774. 400 p.
- Dictionnaire des sciences naturelles. Paris, 1819. Tome XV. Epa–Eüo. 543 p.
- Elze C.F. System der Philologie. *Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft.* 1848. No. 77. Sechster Jahrgang. Juli. P. 609–616.
- Fedi F. Postgraduate coarse in museography and museology in the Faculty of Architecture of Milan. *Museum. Permanent exhibitions.* 1987. No. 54 (Vol. XXXIX, No. 2). P. 261–264.
- Grosses universal lexicon kayserthümern, königreichen, fürstentümern, republikuen. Anno. 1747. Ein und funfzigster band. Vri–Vz. 1356 p.
- Grousset R. The Musee Cernuschi. *Museum. The Museums of France. Les Musées de France.* 1948. Vol. I. No. 1/2. P. 91, P. 119–120.
- Haase. Philologie. Erseh und Grubers Encyclop ä die. Dritte Section, drei und zwanzigster theil. Leipzig: Broekhaus, 1847. Philipp–Philosophiana. P. 374–422.
- Hettner F. Westdeutschland (Hierzu Taf. 5–12). *Westdeutsche Zeitschrift für Geschichte und Kunst.* Trier, 1899. Jahrgang XVIII. P. 370–421.
- Huyghe R. Changes in the Department of Paintings and The Grande Galerie. *Museum. The Museums of France. Les Musées de France.* 1948. Vol. I. No. 1/2. P. 17–18, P. 94–96.
- Jahrbücher der Berg und Hüttenkunde / Karl Erenbert Freyherrn von Moll. Salzburg, 1801. Fünfter Band. 456 p.
- Kahn S. The Petit Palais. *Museum. The Museums of France. Les Musées de France.* 1948. Vol. I. No. 1/2. P. 88, P. 118.
- Krftger E. Museographie über das Jahr 1903/4. Westdeutschland. (Hierzu Tafel 1 – 10). *Westdeutsche Zeitschrift für Geschichte und Kunst.* Trier, 1904. Jahrgang XXIII. P. 335–390.
- Larousse Universel En 2 Volumes Nouveau Dictionnaire Encyclopédique Nouveau Dictionnaire Encyclopédique Publié Sous La Direction De Claude Augé / Claude Augé. Paris: Librairie Larousse, 1923. Tome Second. 1294 p.
- Lehner H. Westdeutschland und Holland. (Hierzu Taf. 5–7). *Westdeutsche Zeitschrift für Geschichte und Kunst.* Trier, 1893. Jahrgang XII. P. 375–404.
- Les Musees De Province. Rapport – Enquête – Legislation / Harry Lapauze. Paris: Typographie Plon-Nourrit et.Co, 1908. 347 p.
- Lessers F.C. Testaceo-theologia, oder: gründlicher beweis des daseyns und der vollkommensten eigenschaften eines göttlichen wesens, aus natürlicher und geistlicher betrachtung der schnecken und muscheln, zur gebührenden

verherrlichung des grossen gottes, und beförderung des ihm schuldigen dienstes ausgefertigt. Leipzig. 1744. 984 p.

Lessers F.C. Testaceo-theologia, oder: gründlicher beweis des daseyns und der vollkommensten eigenschaften eines göttlichen wesens, aus natürlicher und geistlicher betrachtung der schnecken und muscheln, zur gebührenden verherrlichung des grossen gottes, und beförderung des ihm schuldigen dienstes ausgefertigt. Leipzig. 1756. 1120 p.

Lessers F.C. Testaceo-theologia, oder: gründlicher beweis des daseyns und der vollkommensten eigenschaften eines göttlichen wesens, aus natürlicher und geistlicher betrachtung der schnecken und muscheln, zur gebührenden verherrlichung des grossen gottes, und beförderung des ihm schuldigen dienstes ausgefertigt. Leipzig. 1770. 1120 p.

Linnaei C. Bibliotheca Botanica recensens libros: plus mille de plantis huc usque editos, secundum Systema auctorum naturale in classes, ordines, genera et species dispositos, additis editionis loco, tempore, forma, lingua etc. cum explicatione Fundamentorum botanicorum pars prima. Amsterdam. 1736. 153 p.

Mittelitalien vor den Zeiten der römischen Herrschaft von Abeken. *Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft*. 1845. Dritter Jahrgang. No. 29. März. P. 225–232.

Museographia, oder, Anleitung zum rechten Begriff und nützlicher Anlegung der Museorum oder Raritäten-Kammern / von C.F. Neickelio; auf Verlangen mit einigen Zusätzen und dreifachem Anhang vermehret von Johann Kanold. Leipzig und Breslau: bey Michael Hubert, 1727. 464 p.

Museographie für das Jahr 1907/8. *Kaiserliches Archäologisches Institut. Bericht Der Römisch-Germanischen Kommission 1908*. Frankfurt Am Main: Joseph Baer & Co, 1910. No. IV. P. 4–59.

Museographie für das Jahr 1908/9. *Kaiserliches Archäologisches Institut. Bericht Der Römisch-Germanischen Kommission 1909*. Frankfurt Am Main: Joseph Baer & Co, 1911. No. V. P. 3–71.

Museum. The Museums of France. Les Musées de France. 1948. Vol. I. No. 1/2. 120 p.

Museum des Lateran. *Archäologischer Anzeiger*. Zur Archäologischen Zeiltniff. 1867. Jahrgang XXV. No. 226, 227, 228. October bis December. P. 125–140.

Neues allgemeines Künstler-Lexikon oder Nachrichten von dem, Leben und den Werken der Maler, Bildhauer, Baumeister, Kupferster, Formschneider, Lithographen, Zeichner, Medailleure, Elfenbeinarbeiter / G.K. Nagler. München, 1845. Fünfzehnter Band. Santi Antonio–Schoute Jan. 572 p.

Neues Europäisches historisches reise-lexicon worinnen die merkwürdigen länder und städte nach deren lage, alter, benennung, erbauung, bef beschaffenheit, geist und weltlichen gbauden, gewerbe, wahrzeichen und anderen sehenswürdigkeiten, in alphabetischer ordnung das genaueste beschrieben werden / ben Johann Friedrich Gleditschen / Carl Christian Schramm. Leipzig. 1744. 2510 p.

Neuestes und vollständigstes Fremdwörterbuch zur Erklärung aller aus fremden Sprachen entlehnten Wörter und Ausdrücke, welche in den Künsten und Wissenschaften, im Handel und Verkehr vorkommen: nebst einem Anhang von Eigennamen, mit Bezeichnung der Aussprache bearbeitet Jacob Heinrich Kaltschmidt. Leipzig: Brockhaus, 1856. 832 p.

Parrot A. The Departmen of Oriental antiquities. *Museum. The Museums of France. Les Musées de France*. 1948. Vol.I. No. 1/2. P. 28–29, P. 98–99.

Salles G. The Museums of France. *Museum. The Museums of France. Les Musées de France*. 1948. Vol. I. No. 1/2. P. 10, P. 92.

Schuermans H. Decouvertes d'antiquites en Belgique. *Westdeutsche Zeitschrift für Geschichte und Kunst*. Trier, 1893. Jahrgang XII. P. 404–409.

Schuermans H. Decouvertes d'antiquites en Belgique. *Westdeutsche Zeitschrift für Geschichte und Kunst*. Trier, 1899. Jahrgang XVIII. P. 422–430.

Stainmetz. Museographie über das Jahr 1903/4. Bayrische Sammlungen. *Westdeutsche Zeitschrift für Geschichte und Kunst*. Trier, 1904. Jahrgang XXIII. P. 391–394.

Stern P. Museography at the Musée Guimet. *Museum. The Museums of France. Les Musées de France*. 1948. Vol. I. No. 1/2. P. 54–56, P. 104–105.

Systematisches verzeichniss aller derjenigen schriften welche die naturgeschichte betreffen, von dem ältesten bis auf die neuesten zeiten / J.C. Hendel. Halle, 1784. 446 p.

Szikossy F. Muceography and historiography of the recent past. *Museum. Museology in Hungary*. 1983. No. 140. (Vol. XXXV, No. 4). P. 249–254.

Ueber die wissenschaftliche behandlung der archäologie. *Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft*. 1845. Dritter Jahrg. No. 14. 2 Supplementheft. P. 105–112.

Vandier J. The New Arrangement of the Egyptian Collections. *Museum. The Museums of France. Les Musées de France*. 1948. Vol. I. No. 1/2. P. 36–37, P. 99.

Vergnet-Ruiz J. General Organization of the Provincial Museums. *Museum. The Museums of France. Les Musées de France*. 1948. Vol. I. No. 1/2. P. 59–60, P. 106–108.